

MAREK ZIELIŃSKI
JOLANTA SOBIERAJEWSKA
Instytut Ekonomiki Rolnictwa
i Gospodarki Żywnościowej – PIB
Warszawa

EFEKTY GOSPODARSTW ROLNYCH KORZYSTAJĄCYCH Z POMOCY W RAMACH PROW 2007-2013. ZAGADNIENIA WYBRANE*

Wstęp

Średnia wielkość gospodarstwa rolnego o powierzchni powyżej 1 ha UR w Polsce wynosi ok. 9,8 ha UR [9]. Wśród nich najwięcej jest gospodarstw o powierzchni do 5 ha (55,2%), następnie o powierzchni 5-10 ha (22,5%), natomiast najmniej – gospodarstw powyżej 50 ha (1,8%). Nadal w strukturze gospodarstw rolnych istotny udział mają gospodarstwa nie wyspecjalizowane, tj. z produkcją mieszaną – roślinną, zwierzęcą lub roślinno-zwierzęcą. W 2007 roku stanowiły one blisko połowę (48,8%) ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą.

Z uwagi na strukturę obszarową gospodarstw rolnych i stopień ich specjalizacji, zasadne jest więc dalsze wspieranie wzrostu ich efektywności poprzez wprowadzanie np. nowych technologii produkcji, poprawę jakości produkcji, różnicowanie działalności oraz dostosowanie warunków produkcji rolnej do wymagań dotyczących ochrony środowiska naturalnego, higieny produkcji i warunków utrzymania zwierząt. Tym potrzebom odpowiadają działania zawierające się w osi 1 Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW 2007-2013) – *Poprawa konkurencyjności sektora rolnego*. Mowa tutaj o działaniach: „Ułatwianie startu młodym rolnikom” (działanie 112) oraz „Modernizacja gospodarstw rolnych” (działanie 121).

Z punktu widzenia sytuacji polskiego rolnictwa omawiane działania są celowe, niemniej jednak, aby uznać je za trwale zwiększające siłę ekonomiczną go-

* Artykuł opracowany na podstawie badania współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 („Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”). Instytucja Zarządzająca PROW 2007-2013 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

spodarstw, należy ustalić stopień realizacji ich celu, w tym przypadku – wzrostu wartości dodanej brutto (GVA = Gross Value Added). Nasuwa się również pytanie – jaki był zakres tego wzrostu w gospodarstwach beneficjentów działania 112 i 121, ale funkcjonujących w innych krajach Unii Europejskiej (UE). Ustalono np., że w 2009 roku w gospodarstwach bułgarskich wzrost ten wyniósł odpowiednio 76,1 i 38,3% [4], natomiast w gospodarstwach austriackich u beneficjentów działania 121 – 68,8% [5].

W opracowaniu ustalony wskaźnik wzrostu wartości dodanej brutto zgodny jest z podejściem metodycznym zawartym w dokumencie CMEF (Common Monitoring and Evaluation Framework). Dokument ten stanowi podstawowy dokument ramowy dla oceny PROW [1]. Zawiera m.in. zestaw przekrojowych i szczegółowych pytań ewaluacyjnych dotyczących poszczególnych działań oraz wskazania odnośnie definicji i metodologii wyliczenia wskaźników (produktu, rezultatu i oddziaływania) [8].

Opracowanie oparte zostało na danych Polskiego Farm Accountancy Data Network (Polski FADN). Wyodrębniono dwie panelowe grupy gospodarstw rolnych prowadzących nieprzerwanie rachunkowość w 2008, 2009 i 2010 roku. Pierwszą stanowiły gospodarstwa rolne beneficjentów działania 112 i 121 w 2008 roku, natomiast drugą – gospodarstwa właścicieli spełniających warunki przyznania pomocy [6, 7] w działaniu 112 i 121, którzy jednak nie korzystali z tej pomocy w 2008 roku (gospodarstwa pozostałe).

Analiza obejmuje ocenę potencjału produkcyjnego, organizacji produkcji, efektów, a także wzrostu wartości dodanej brutto u beneficjentów działania 112 lub 121 w latach 2009 i 2010, z projekcją tej wartości w 2013 roku, na tle gospodarstw pozostałych.

Metoda analiz

Z danych Polskiego FADN¹ wyodrębniono dwie panelowe grupy gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w latach 2008, 2009 i 2010. Pierwsza z nich składała się z gospodarstw, których właściciele korzystali tylko z działania 112 – „Ułatwianie startu młodym rolnikom”, natomiast druga z gospodarstw, których właściciele korzystali tylko z działania 121 – „Modernizacja gospodarstw rolnych”.

Grupę gospodarstw pozostałych stanowiły gospodarstwa, które mimo iż spełniały w 2008 roku warunki przyznawania pomocy finansowej w ramach pierwszego lub drugiego działania, nie przystąpiły jednak do ich realizacji.

Do oceny potencjału produkcyjnego, organizacji produkcji oraz efektywności funkcjonowania wyodrębnionych grup gospodarstw użyto następujące mierniki i wskaźniki:

¹ Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy dysponuje unikalną bazą danych dotyczącą gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną dla Polskiego FADN. Należy podkreślić, że baza FADN jest jedyną bazą danych w Polsce, w której dane zbierane są według jednolitych zasad ustalonych dla 27 krajów Unii Europejskiej. Gospodarstwa obecne w tej bazie tworzą statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Polski.

1. Potencjał produkcyjny:

- powierzchnia użytków rolnych wyrażona w ha, na którą składają się: ziemia własna, ziemia dzierżawiona na jeden rok lub dłużej, ziemia użytkowana na zasadzie udziału w zbiorze z właścicielem, a także ugory i odłogi;
- udział gruntów dzierżawionych (%), ustalony jako powierzchnia ziemi dzierżawionej przez rolnika na podstawie umowy dzierżawnej na okres co najmniej roku;
- nakłady pracy ogółem, czyli całkowite nakłady pracy ludzkiej w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego określone w AWU, tj. jednostkach przeliczeniowych pracy (Annual Work Unit = 2200 godzin pracy rocznie);
- wartość aktywów ogółem w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie (zł/ha).

2. Elementy organizacji produkcji:

- udział zbóż w powierzchni zasiewów (%);
- obsada zwierząt (Livestock Unit/ha UR).

3. Efektywność:

- dochodowość ziemi (zł/ha), ustalona jako relacja dochodu z gospodarstwa do powierzchni użytków rolnych;
- dochodowość aktywów (%), ustalona jako relacja dochodu z gospodarstwa do wartości aktywów ogółem;
- dochodowość pracy własnej (zł/FWU), liczona jako relacja dochodu z gospodarstwa do nakładów pracy własnej;
- zysk z zarządzania (zł/gospodarstwo), obliczony jako różnica między dochodem z gospodarstwa rolnego a kosztami użycia własnych czynników produkcji: własnej pracy, ziemi i kapitału. Za podstawę obliczenia kosztów pracy własnej przyjęto przeciętny poziom opłaty pracy najemnej stosowany w wyodrębnionych grupach gospodarstw. Analogiczne rozwiązanie przyjęto w odniesieniu do kosztów użycia własnej ziemi, przyjmując kwotę czynszu dzierżawnego. Natomiast koszt kapitału własnego przyjęto na poziomie przeciętnego oprocentowania kredytów krótko- i długookresowych;
- stopa reprodukcji majątku trwałego (%), określona jako relacja inwestycji netto do wartości środków trwałych, obejmujących ziemię rolniczą, budynki gospodarstwa rolnego, nasadzenia leśne oraz maszyny i urządzenia, a także zwierzęta stada podstawowego.

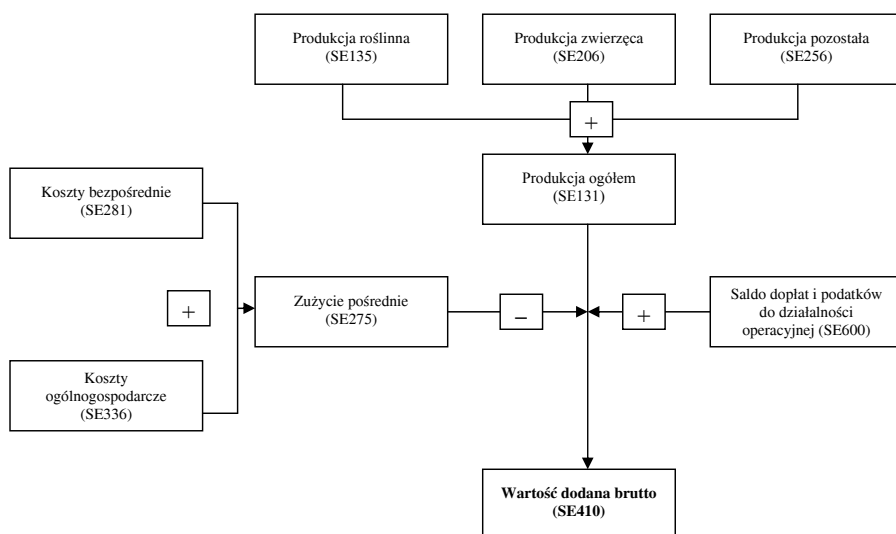
Wyniki pochodzące z wyodrębnionych grup gospodarstw i dotyczące lat 2008-2010 przedstawione zostały w cenach stałych z 2009 roku. W tym celu wykorzystano wyrównany wskaźnik zmiany cen towarów i usług konsumpcyjnych obejmujących lata 2008-2010 i podawany przez Główny Urząd Statystyczny w Warszawie w ujęciu zmian średniorocznych.

W badaniach przyjęto definicję wartości dodanej brutto², która jest zgodna z metodyką Polskiego FADN: wartość dodana brutto w gospodarstwie jest

² Przedstawione w opracowaniu podejście metodyczne umożliwia wykonanie analizy zgodnie z wytycznymi dokumentu CMEF (Handbook of Common Monitoring and Evaluation Framework) [1].

różnicą wartości produkcji ogółem pomniejszoną o zużycie pośrednie (koszty bezpośrednie i ogólnogospodarcze), a następnie skorygowaną o saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej (rys. 1).

Przy czym produkcja ogółem obejmuje sumę wartości produkcji: roślinnej, zwierzęcej i pozostałej, tj. sprzedaż, przekazanie do gospodarstwa domowego, zużycie na potrzeby gospodarstwa rolnego, różnicę stanu zapasów i wartości zwierząt. Natomiast zużycie pośrednie obejmuje koszty bezpośrednie (z uwzględnieniem produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) oraz koszty ogólnogospodarcze towarzyszące działalności operacyjnej w roku obrachunkowym. Z kolei saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej obejmuje dopłaty i podatki mające związek z działalnością operacyjną w roku obrachunkowym. Saldo dopłat i podatków w ramach działalności operacyjnej zawiera dopłaty i saldo VAT działalności operacyjnej pomniejszone o podatki z gospodarstwa rolnego.

Rys. 1. Sposób obliczania wartości dodanej brutto według metodologii Polskiego FADN
Źródło: [10].

Rokiem bazowym w analizach był rok 2008. Obliczono wzrost rzeczywistej wartości dodanej brutto w wyodrębnionych grupach gospodarstw w 2009 i 2010 roku. Następnie na tej podstawie policzono średni poziom wartości dodanej brutto z lat 2008-2010 w cenach stałych z 2009 roku, który stał się punktem wyjścia dla projekcji wartości dodanej brutto w 2013 roku.

W przypadku projekcji wyników na 2013 rok zastosowano metodę zaproponowaną przez W. Józwiaka i Z. Mirkowską [2]. Użyta metoda polegała na utworzeniu modeli trendów na szeregach czasowych danych statystycznych,

tj. danych dotyczących zmian w latach 1990-2009: cen produktów rolniczych i środków do produkcji, plonów i wydajności jednostkowych zwierząt. W tym celu wykorzystano regresję liniową, potęgową, wykładniczą, logarytmiczną lub wielomianową drugiego i trzeciego stopnia.

Pierwszym z dwóch warunków wyboru konkretnej postaci modelu (funkcji trendu) do dalszych analiz była wielkość wskaźnika determinacji (R^2), a drugim – posiadana wiedza autorów na temat kształtowania się danego zjawiska w czasie.

W modelach trendów posłużono się materiałami statystycznymi publikowanymi w różnych wydawnictwach Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), które obejmowały całe polskie rolnictwo w dwudziestoleciu 1990-2009. Korzystano poza tym z materiałów pochodzących z Powszechnego Spisu Rolnego 2010 (PSR 2010).

Wyniki analiz zaprezentowano w następującej kolejności: najpierw dokonano oceny potencjału, organizacji produkcji i efektów gospodarstw będących beneficjentami działania 112 lub 121 na tle gospodarstw pozostałych w latach 2008-2010, następnie określono wzrost ich wartości dodanej brutto w 2009 i 2010 roku oraz projekcję tego wzrostu w 2013 roku.

Ocena gospodarstw beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” na tle gospodarstw pozostałych w latach 2008-2010

W tabeli 1 podano liczby charakteryzujące potencjał produkcyjny gospodarstw beneficjentów działania 112 i gospodarstw pozostałych w 2008 roku (rok bazowy) oraz średnio w latach 2009-2010.

Tabela 1

Potencjał produkcyjny gospodarstw beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” i pozostałych w latach 2008-2010

Zmienna	Gospodarstwa					
	beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”			pozostałe		
	2008	2009-2010	zmiana	2008	2009-2010	zmiana
	1	2	3	1	2	3
Powierzchnia UR (ha)	42,8	44,5	4,0 ^a	35,7	36,1	1,1 ^a
Nakłady pracy ogółem (AWU/gospodarstwo)	2,5	2,3	-8,0 ^a	1,8	1,9	5,5 ^a
Aktywa ogółem (tys. zł/ha)	17,1	18,8	9,9 ^a	16,8	17,8	5,9 ^a

^a Różnica w procentach $(2-1)/1 \cdot 100\%$.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN.

Działalność gospodarstw beneficjentów w roku bazowym prowadzona była na 42,8 ha UR, co było wielkością o 19,9% większą od średnich zasobów ziemi posiadanych przez gospodarstwa pozostałe. Te pierwsze miały również większe

nakłady pracy i większą wartość aktywów ogółem na 1 ha UR (uzbrojenie ziemi), odpowiednio o 38,9 i 1,8%.

W porównaniu z rokiem bazowym, w dwóch kolejnych latach wystąpiły zdecydowane różnice w dynamice zmian potencjału produkcyjnego w obydwu analizowanych grupach gospodarstw. Przykładowo, w gospodarstwach beneficjentów odnotowano wzrost powierzchni UR o 4,0%, natomiast w pozostałych o 1,1%. Co więcej, w gospodarstwach pierwszej grupy odnotowano spadek ponoszonych nakładów pracy o 8,0%, natomiast w drugiej ich wzrost o 5,5%. Inaczej było w przypadku uzbrojenia ziemi: w gospodarstwach beneficjentów przeciętna wartość aktywów ogółem na 1 ha UR zwiększyła się o 9,9%, a w pozostałych o 5,9%.

W tabeli 2 przedstawiono liczby charakteryzujące elementy organizacji produkcji gospodarstw jednej i drugiej grupy. W zasiewach istotne znaczenie miały zboża. Ich udział w powierzchni gruntów ornych w roku bazowym w gospodarstwach beneficjentów wynosił 63% i był o 8 p.p. mniejszy niż w pozostałych. Co więcej, w dwóch kolejnych latach udział ten spadł w obydwu grupach gospodarstw o 2 p.p., był zatem w analizowanym okresie mniejszy od dopuszczalnego w wymienionych grupach.

W latach 2008-2010 w gospodarstwach obu porównywanych grup obsada zwierząt, określona liczbą LU na 1 ha UR, kształtowała się na poziomie odpowiednio 0,6 i 0,8 LU/ha UR. Poziom ten nie stwarzał zatem zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i zapewniał co najmniej minimalne nawożenie organiczne.

Tabela 2

Elementy organizacji produkcji gospodarstw beneficjentów działania „Ułatwienie startu młodym rolnikom” i pozostałych w latach 2008-2010

Zmienna	Gospodarstwa					
	beneficjentów działania „Ułatwienie startu młodym rolnikom”			pozostałe		
	2008	2009-2010	zmiana	2008	2009-2010	zmiana
	1	2	3	1	2	3
Udział zbóż w powierzchni zasiewów (%)	63,0	61,0	-2,0 ^a	71,0	69,0	-2,0 ^a
Obsada zwierząt (LU/ha)	0,6	0,6	0,0 ^b	0,8	0,8	0,0 ^b

^a Różnica w punktach procentowych (2-1); ^b różnica w procentach (2-1)/1*100%.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN.

W tabeli 3 przedstawiono liczby charakteryzujące efektywność funkcjonowania gospodarstw analizowanej grupy.

W roku bazowym większą efektywnością funkcjonowania wyróżniały się gospodarstwa beneficjentów. Większa była w nich dochodowość ziemi i pracy

własnej (FWU) odpowiednio o 11,7 i 2,0%. Nie inaczej było w przypadku dochodowości aktywów, chociaż tu różnica była jednak niewielka (1 p.p.). Nadto, gospodarstwa jednej i drugiej grupy uzyskały dodatni dochód z zarządzania, jednakże dochód ten był o 44,7% wyższy w gospodarstwach beneficjentów. Wyższy dochód z zarządzania świadczył więc o większych ich zdolnościach rozwojowych, czego potwierdzeniem była wyższa (o 3 p.p.) niż w gospodarstwach pozostałych stopa reprodukcji majątku trwałego.

W dwóch kolejnych latach także w gospodarstwach beneficjentów odnotowano korzystniejsze zmiany efektywności funkcjonowania. W gospodarstwach tych dochodowość ziemi wzrosła o 47,4%, natomiast w pozostałych o 11,8%. Podobnie było w przypadku dochodowości aktywów. Ich wzrost w obu grupach gospodarstw wyniósł odpowiednio 4,5 i 1 p.p. Również w przypadku dochodowości pracy własnej korzystniej wypadły gospodarstwa beneficjentów. W stosunku do 2008 roku w gospodarstwach tych zwiększyła się ona o 72,2%, przekraczając o 39 p.p. poziom w gospodarstwach pozostałych.

Tabela 3

**Dochodowość, zysk z zarządzania i stopa reprodukcji majątku trwałego
w gospodarstwach beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”
i pozostałych w latach 2008-2010**

Zmienna	Gospodarstwa					
	beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”			pozostałe		
	2008	2009-2010	zmiana	2008	2009-2010	zmiana
	1	2	3	1	2	3
Dochodowość ziemi (tys.zł/ha)	1,9	2,8	47,4 ^a	1,7	1,9	11,8 ^a
Dochodowość aktywów (%)	11,0	15,5	4,5 ^b	10,0	11,0	1,0 ^b
Dochodowość pracy własnej (tys. zł/FWU)	35,6	61,3	72,2 ^a	34,9	46,5	33,2 ^a
Zysk z zarządzania (tys.zł/gospodarstwo)	12,3	48,5	294,3 ^a	8,5	11,4	34,1 ^a
Stopa reprodukcji majątku trwałego (%)	6,0	13,0	7,0 ^b	3,0	5,0	2,0 ^b

^a Różnica w procentach $(2-1)/1 \cdot 100\%$; ^b różnica w punktach procentowych (2-1).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN.

Zdecydowane zmiany dotyczyły także zysku z zarządzania. W gospodarstwach beneficjentów i pozostałych zwiększył się odpowiednio o 294,3 i 34,1%. Wzrosła również stopa reprodukcji majątku trwałego: w gospodarstwach beneficjentów o 7, a w pozostałych o 2 p.p.

Wzrost wartości dodanej w latach 2009-2010 i projekcja jej wzrostu w 2013 roku u beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” na tle gospodarstw pozostałych

W tabeli 4 przedstawiono liczby charakteryzujące wartość dodaną brutto w 2008 roku i średnio w latach 2009-2010 oraz jej czynniki składowe w gospodarstwach beneficjentów działania 112, na tle gospodarstw pozostałych.

Wystąpiły wyraźne różnice w dynamice wzrostu wartości dodanej brutto między gospodarstwami beneficjentów i pozostałymi. W tych pierwszych, w latach 2009-2010 w stosunku do 2008 roku wartość dodana brutto zwiększyła się o 56,0%, natomiast w pozostałych o 15,2%.

W gospodarstwach beneficjentów wzrost wartości dodanej brutto w dwóch kolejnych latach nastąpił za sprawą 94,3% wzrostu salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej, a także zwiększenia wartości produkcji ogółem o 18,5%. Co istotne, jeśli przyjąć w latach 2009-2010 poziom salda dopłat i podatków z 2008 roku, to w gospodarstwach tych wzrost wartości dodanej brutto wynosiłby 25,5 %. Zatem zmiany wartości dodanej brutto w dwóch kolejnych latach to nie tylko efekt wzrostu salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej, ale również wzrostu wartości produkcji ogółem.

Słuszne jest więc stwierdzenie, że w latach 2009-2010 w gospodarstwach analizowanych beneficjentów miał miejsce wzrost wartości dodanej brutto.

Tabela 4

Wartość dodana brutto w latach 2008-2010 oraz jej czynniki składowe

Wyszczególnienie	j.m.	Gospodarstwa			
		beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”	pozostałe	beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”	pozostałe
Rok		2008		2009-2010	
Produkcja ogółem	zł	207 486	184 652	245 943	195 181
Zużycie pośrednie	zł	125 790	117 267	133 443	119 226
Saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej	zł	39 274	29 852	76 298	36 144
Wartość dodana brutto	zł	120 970	97 237	188 798	112 099
Wzrost wartości dodanej brutto (2008 rok=100%)	%	100,0	100,0	156,0	115,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Polskiego FADN.

W tabeli 5 przedstawiono projekcję wzrostu wartości dodanej brutto w 2013 roku dla gospodarstw beneficjentów. Rozwiązanie modelowe wskazało, że wartość dodana brutto w tych gospodarstwach w 2013 roku wyniesie 116,4% średniej wartości dodanej brutto z lat 2008-2010 (okres bazowy). Czynnikiem różnicującymi zakres tej zmiany są: wartość produkcji, zużycie pośrednie oraz saldo dopłat i podatków do działalności operacyjnej.

W projekcji na rok 2013 widoczne są niekorzystne różnice w dynamice zmian cen produktów rolniczych i środków do produkcji, będące kontynuacją trendów, jakie miały miejsce w polskim rolnictwie w latach 1990-2009. W gospodarstwach tej grupy sytuacja ta wywarła duży wpływ na wielkość uzyskanej wartości produkcji ogółem i zużycia pośredniego. W badanym okresie wartość produkcji ogółem wzrosła bowiem o 13,8%, natomiast poziom zużycia pośredniego – o 26,8%.

Dynamika zmian wartości produkcji i zużycia pośredniego to dwa z trzech elementów kształtujących zmianę wartości dodanej brutto. Należy więc stwierdzić, że w sytuacji niekorzystnej dynamiki zmian wartości produkcji względem zużycia pośredniego wzrost wartości dodanej w gospodarstwach beneficjentów w 2013 roku będzie możliwy dzięki 47% wzrostowi dopłat i podatków do działalności operacyjnej.

Tabela 5

Projekcja wzrostu wartości dodanej brutto w 2013 roku w gospodarstwach beneficjentów działania „Ułatwienie startu młodym rolnikom”

Zmienna	j.m.	Średnia z lat 2008-2010	Projekcja wzrostu wartości dodanej brutto w 2013 roku
Produkcja ogółem	zł	233 122	265 470
Zużycie pośrednie	zł	130 892	165 990
Saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej	zł	63 957	94 006
Wartość dodana brutto	zł	166 187	193 486
Wzrost wartości dodanej brutto (2008-2010=100%)	%	100	116,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Polskiego FADN i ustaleń W. Józwiaka i Z. Mirkowskiej [2].

Ocena gospodarstw beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” na tle gospodarstw pozostałych w latach 2008-2010

Analizą objęto panel 140 gospodarstw rolnych, które korzystały z pomocy w ramach działania 121 „Modernizacja gospodarstw rolnych” w 2008 roku. Grupę gospodarstw pozostałych stanowiło 8699 gospodarstw prowadzących nieprzerwanie działalność rolniczą w latach 2008-2010, które spełniały warun-

ki do tego, aby być beneficjentami pomocy w ramach działania 121, ale nie skorzystały z tej pomocy.

Gospodarstwa beneficjentów biorących udział w działaniu 121 cechowała powierzchnia użytków rolnych oraz zatrudnienie na poziomie zbliżonym do gospodarstw pozostałych (tab. 6). Wartość aktywów ogółem w przeliczeniu na ha UR w roku bazowym w gospodarstwach beneficjentów była o 31,8% większa niż w tym samym okresie w gospodarstwach pozostałych.

Tabela 6

Potencjał produkcyjny gospodarstw beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” i pozostałych w latach 2008-2010

Zmienna	Gospodarstwa					
	beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”			pozostałe		
	2008	2009-2010	zmiana	2008	2009-2010	zmiana
	1	2	3	1	2	3
Powierzchnia UR (ha)	47,7	50,0	4,8 ^a	46,9	47,8	1,9 ^a
Nakłady pracy ogółem (AWU/gospodarstwo)	2,6	2,2	-15,4 ^a	2,4	2,2	-8,3 ^a
Aktywa ogółem (tys. zł/ha)	22,4	21,6	-3,6 ^a	17,0	16,2	-4,7 ^a

^a Różnica w procentach $(2-1)/1 \cdot 100\%$.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN.

Analizując dynamikę zmian, jakie nastąpiły w obydwu badanych grupach gospodarstw względem roku bazowego, można stwierdzić, że w latach 2009-2010 nastąpił wzrost powierzchni użytków rolnych odpowiednio o 4,8% w przypadku gospodarstw beneficjentów oraz 1,9% w gospodarstwach pozostałych. W kolejnych dwóch latach zatrudnienie zmniejszyło się o 15,4%, a wartość aktywów o 3,6% w gospodarstwach pierwszej grupy. W gospodarstwach pozostałych zmiany te wyniosły odpowiednio: 8,3 i 4,7 %.

Tabela 7 zawiera informacje dotyczące organizacji produkcji w obydwu badanych grupach gospodarstw. Udział zbóż w powierzchni zasiewów w roku bazowym w gospodarstwach beneficjentów jest o 7,6 p.p. większy niż w gospodarstwach pozostałych. Natomiast w kolejnych dwóch latach nastąpił spadek w obydwu grupach, odpowiednio o 3,3 oraz o 3,0 p.p.

Obsada zwierząt w gospodarstwach beneficjentów zmniejszyła się o 12,5% w stosunku do roku bazowego i w latach 2009-2010 kształtowała się na tym samym poziomie, co w gospodarstwach pozostałych.

Tabela 7

Elementy organizacji produkcji gospodarstw beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” i pozostałych w latach 2008-2010

Zmienna	Gospodarstwa					
	beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”			pozostałe		
	2008	2009-2010	zmiana	2008	2009-2010	zmiana
	1	2	3	1	2	3
Udział zbóż w powierzchni zasiewów (%)	70,6	67,3	-3,3 ^a	63,0	60,0	-3,0 ^a
Obsada zwierząt (LU/ha)	0,8	0,7	-12,5 ^b	0,7	0,7	0,0 ^b

^aRóżnica w punktach procentowych (2-1); ^b Różnica w procentach (2-1)/1*100%.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN.

Tabela 8 przedstawia wyniki produkcyjne, jakie osiągnęły gospodarstwa z obydwu grup. W 2008 roku większą efektywnością funkcjonowania wyróżniały się gospodarstwa korzystające z działania 121. Cechowała je większa niż gospodarstwa pozostałe dochodowość ziemi (o 23%) oraz dochodowość pracy własnej (o 19%). W przypadku dochodowości aktywów lepsze rezultaty osiągały gospodarstwa z drugiej grupy (o 1 p.p.). Gospodarstwa z obydwu grup charakteryzowały się ujemnym dochodem z zarządzania i rozszerzoną stopą reprodukcji majątku trwałego.

Tabela 8

Dochodowość, zysk z zarządzania, stopa reprodukcji majątku trwałego gospodarstw beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” i pozostałych w latach 2008-2010

Zmienna	Gospodarstwa					
	beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”			pozostałe		
	2008	2009-2010	zmiana	2008	2009-2010	zmiana
	1	2	3	1	2	3
Dochodowość ziemi (tys. zł/ha)	1,6	2,0	25,0 ^a	1,3	1,6	23,1 ^a
Dochodowość aktywów (%)	7,0	9,7	2,7 ^b	8,0	10,0	2,0 ^b
Dochodowość pracy własnej (tys. zł/FWU)	42,5	59,7	40,5 ^a	35,7	46,9	31,4 ^a
Zysk z zarządzania (tys.zł/gospodarstwo)	-2,9	19,4	759,0 ^a	-9,9	-4,8	51,5 ^a
Stopa reprodukcji majątku trwałego (%)	3,8	4,1	0,3 ^b	2,0	3,0	1,0 ^b

^a Różnica w procentach (2-1)/1*100%, ^b Różnica w punktach procentowych (2-1).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN.

W latach 2009-2010, zarówno w gospodarstwach beneficjentów, jak i pozostałych, nastąpiła poprawa wyników w porównaniu z okresem bazowym. Gospodarstwa z pierwszej grupy uzyskały dodatni zysk z zarządzania (19,4 tys. zł/gospodarstwo) oraz o 27,3% większą dochodowość pracy własnej w porównaniu z gospodarstwami pozostałymi. Wzrosła również stopa reprodukcji majątku, co oznacza, że gospodarstwa widziały dla siebie szansę na modernizację i rozwój w najbliższym okresie.

Wzrost wartości dodanej w latach 2009-2010 i projekcja jej wzrostu w 2013 roku u beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” na tle gospodarstw pozostałych

W tabeli 9 przedstawiono wyniki charakteryzujące wartość dodaną brutto oraz jej czynniki składowe w latach 2008-2010. W gospodarstwach biorących udział w działaniu 121 wzrost wartości dodanej brutto w latach 2009-2010 w stosunku do roku bazowego wyniósł 17,3%, podczas gdy w gospodarstwach pozostałych 13,6%.

Tabela 9

Wartość dodana brutto w latach 2008-2010 oraz jej czynniki składowe

Wyszczególnienie	j.m.	Gospodarstwa			
		beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”		beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”	
		pozostałe	pozostałe	pozostałe	pozostałe
Rok		2008		2009-2010	
Produkcja ogółem	zł	288 307	260 870	303 988	267 526
Zużycie pośrednie	zł	190 057	175 922	192 271	173 518
Saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej	zł	49 769	39 596	61 905	47 525
Wartość dodana brutto	zł	148 019	124 544	173 622	141 533
Wzrost wartości dodanej brutto (2008 rok=100%)	%	100,0	100,0	117,3	113,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Polskiego FADN.

Na wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwach beneficjentów oddziaływało w głównej mierze zwiększenie salda dopłat i podatków (o 24,4%) oraz wartości produkcji (o 5,4 %). W przypadku gospodarstw pozostałych wpływ miał wzrost salda dopłat i podatków o 20% i zmniejszenie zużycia pośredniego o 1,4%.

Gdyby w obydwu grupach gospodarstw przyjąć w latach 2009-2010 poziom salda dopłat i podatków z roku 2008, to wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwach biorących udział w działaniu 121 wyniósłby 9%, natomiast w gospodarstwach pozostałych 7,3%.

Na tej podstawie można wnioskować, że oprócz salda dopłat i podatków na wzrost wartości dodanej brutto istotny wpływ miały w charakteryzowanym okresie korzystne zmiany w wartości produkcji ogółem oraz zużycia pośredniego.

W tabeli 10 przedstawiono projekcję wartości dodanej brutto w gospodarstwach beneficjentów działania 121 w 2013 roku. Otrzymany za pomocą projekcji modelowej wynik wskazuje, że w 2013 roku w stosunku do okresu bazowego (lata 2008-2010) wzrost wartości dodanej brutto wyniesie 112,8 %.

Tabela 10

Projekcja wzrostu wartości dodanej brutto w 2013 roku w gospodarstwach beneficjentów działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”

Zmienna	j.m.	Średnia z lat 2008-2010	Projekcja wzrostu wartości dodanej brutto w 2013 roku
Produkcja ogółem	zł	298 928	354 175
Zużycie pośrednie	zł	191 532	244 399
Saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej	zł	57 860	76 649
Wartość dodana brutto	zł	165 256	186 425
Wzrost wartości dodanej brutto (2008-2010=100%)	%	100%	112,8%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Polskiego FADN i ustaleń W. Józwiaka i Z. Mirkowskiej [2].

Analizując zmiany zachodzące w poszczególnych czynnikach składających się na wartość dodaną brutto, można stwierdzić, że wartość produkcji ogółem w 2013 roku zwiększy się w stosunku do okresu bazowego o 18,5%, wartość zużycia pośredniego o 27,6%, natomiast wartość salda dopłat i podatków o 32,5%.

Gdyby jednak w roku projekcji przyjąć saldo dopłat i podatków na poziomie bazowym, to wzrost wartości dodanej brutto wyniósłby 1,4%.

Do takiego stanu rzeczy przyczyniły się niekorzystne zmiany cen produktów, środków do produkcji oraz kosztów ogólnogospodarczych, jakimi obciążone jest gospodarstwo rolne.

Wnioski

Analiza oparta została na danych Polskiego FADN. Dla jej celów wyodrębniono dwie panelowe grupy gospodarstw rolnych prowadzących nieprzerwanie rachunkowość rolną w latach 2008, 2009 i 2010. Pierwszą grupę stanowiły gospodarstwa rolne beneficjentów, którzy skorzystali w 2008 roku tylko z działania 112 „Ułatwianie startu młodym rolnikom” oraz tych, którzy skorzystali tylko z działania 121 „Modernizacja gospodarstw rolnych”. Natomiast grupę porównawczą stanowiły gospodarstwa właścicieli spełniających warunki przyznania wsparcia w ramach wymienionych działań, ale z tej pomocy w 2008 roku nie korzystających.

Gospodarstwa beneficjentów biorących udział w działaniu 112 oraz 121 charakteryzował w okresie bazowym większy potencjał produkcyjny aniżeli właściciele gospodarstw pozostałych. Słuszne jest zatem stwierdzenie, że z wymienionych działań skorzystały gospodarstwa silniejsze ekonomicznie, charakteryzujące się większą efektywnością ekonomiczną, które w roku bazowym dysponowały dostateczną kwotą środków pieniężnych niezbędnych do realizacji inwestycji³. Domniemywa się, że sytuacja ta miała wpływ na różnice we wzroście wartości dodanej brutto pomiędzy gospodarstwami beneficjentów działania 112 i 121 a właścicielami gospodarstw pozostałych.

Gospodarstwa beneficjentów **działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”** (działania 112) charakteryzowały się:

- **zdecydowanym wzrostem wartości dodanej brutto.** W latach 2009-2010 odnotowano w nich w stosunku do roku 2008 zwiększenie wartości dodanej brutto o 56%, natomiast w gospodarstwach pozostałych – o 15,2%. Co istotne, jeśli przyjąć w latach 2009-2010 poziom salda dopłat i podatków z 2008 roku, to w gospodarstwach tych wartość dodana brutto wzrosłaby o 25,5%. Zmiany wartości dodanej brutto w latach 2009-2010 są zatem nie tylko efektem zwiększenia salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej, ale również wzrostu wartości produkcji ogółem. Wyższy poziom jakości pracy zarządczej oraz wiedzy na temat produkcji rolniczej osób przejmujących gospodarstwo były zapewne czynnikami, które w analizowanym okresie rekompensowały skutki niestabilnej sytuacji cenowej na rynkach produktów rolniczych i środków do produkcji;
- **wzrostem wartości dodanej brutto w 2013 roku w stosunku do średniej z lat 2008-2010 o 16,4%.** Należy podkreślić, że wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwach ocenianej grupy był możliwy w 2013 roku z racji zwiększenia salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej.

Gospodarstwa beneficjentów **działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”** (działania 121) natomiast odznaczały się:

- **większą wartością dodaną brutto w latach 2009-2010.** W latach 2009-2010 nastąpił w stosunku do roku 2008 wzrost wartości dodanej o 17,3%, podczas gdy w gospodarstwach pozostałych – o 13,6%. Gdyby przyjąć w analizowanym dwuleciu poziom salda dopłat i podatków z 2008 roku, to w gospodarstwach tych wartość dodana brutto zwiększyłaby się o 9,0%. Na wzrost produkcji prawdopodobnie korzystnie wpłynęły inwestycje przeprowadzone w ramach działania 121, które polegały głównie na zakupie maszyn i urządzeń. Poprawa parku maszynowego mogła mieć wpływ na podniesienie jakości i plonów płodów rolnych. Już w drugim roku po otrzymaniu dofinansowania gospodarstwa uzyskały pierwsze wymierne efekty;
- **wzrostem wartości dodanej brutto w 2013 roku o 12,8%** w stosunku do okresu bazowego (średnia z lat 2008-2010). Wzrost ten spowodowany był większym (o blisko 32,5%) saldem dopłat i podatków.

³ W przypadku beneficjentów działania 121.

Reasumując, przeprowadzona analiza wykazała, że w gospodarstwach beneficjentów biorących w 2008 roku udział w działaniach 112 i 121, w porównaniu z gospodarstwami pozostałymi, odnotowano w latach 2009-2010 i w projekcji na 2013 rok znaczniejszy wzrost wartości dodanej brutto. Celowe wydaje się jednak przeprowadzenie w przyszłości dalszych analiz tego zagadnienia na obserwacjach obejmujących dłuższy okres. Słuszne byłoby również porównanie wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwach będących beneficjentami działania 112 lub 121 w 2008 roku z wynikami uzyskanymi w gospodarstwach korzystających z tego wsparcia w kolejnych latach.

Literatura:

1. Handbook of common monitoring and evaluation framework. Directorate General for Agriculture and Rural Development, 2006.
2. Józwiak W., Michna W., Mirkowska Z.: Procesy zachodzące w rolnictwie polskim w latach 1990-2010, projekcje na rok 2013 i pożądana wizja rolnictwa w 2020 roku – zagadnienia wybrane. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
3. Ocena Średniookresowa Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2010.
4. Ongoing and Midterm Evaluation of the RDP 2007-2013. Midterm Evaluation of the Rural Development Programme of Bulgaria, Agrotec SpA, 2010.
5. Ortner K.M.: Evaluation of investment support in rural development programmes: results for selected measures. Federal Institute of Agricultural Economics, Wien 2011.
6. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”, objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.
7. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”, objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.
8. Terluin I.J, Berkhout P.: Exploring the perspectives of a mixed case study approach for the evaluation of the EU Rural Development Policy 2007-2013. Ancona-122 EAAE Semilar “Evidence-Based Agricultural and Rural Policy Making”, 2011.
9. Użytkowanie gruntów. Powszechny Spis Rolny 2010. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2011.
10. Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
11. Wyznaczenie wartości dodanej brutto dla gospodarstw korzystających z pomocy w ramach PROW 2007-2013. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2011.

MAREK ZIELIŃSKI

JOLANTA SOBIERAJEWSKA

Institute of Agricultural and Food Economics

– National Research Institute

Warszawa

THE PERFORMANCE OF AGRICULTURAL HOLDINGS SUPPORTED FROM THE RDP 2007-2013. SELECTED ISSUES

Summary

This analysis features an assessment of the Gross Value Added on the holdings covered by a measure entitled “Setting up of young farmers” (Measure 112) or “Modernisation of agricultural holdings” (Measure 121), including its growth in 2009 and 2010, and a projection on its further growth in 2013. In every case, the calculations were made using fixed prices.

The study was based on Polish FADN data. For the purposes of the analysis, two panel groups were distinguished among farms keeping accounts continuously in the years 2008, 2009, and 2010. The first group comprised agricultural holdings benefitting only from Measure 112 or only from Measure 121. The second group, on the other hand, included farm owners eligible for support under Measures 112 or 121, who did not receive support in 2008.

It has been established that the holdings benefitting in 2008 from Measure 112 or Measure 121 were characterised by greater production potential and a significant increase in GVA than the other farms.